

EMLÉKEZÉS SZABÓ JÚLIA MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZRE

Festő írja ezeket a sorokat, aki a hatvanas–hetvenes évek fordulójának művészeti eseményei, elfojtott viharai közepette ismerte meg a fiatal, okos, különleges érzékenységgel és biztos ítélőképességgel megáldott művészettörténészt: Szabó Júliát. Első közös munkánk egy rendhagyó kiállítás koncepciójának kidolgozása és megvalósítása volt. A Budapest állami kiállítótermeiből kiátkozott fiatal művészek egyik bemutatóhelye volt a Csepel Galéria, melynek felkérése nyomán, 1973 kora tavaszán készítettük elő kiállításomat Júliával. A nyitva tartás három hete alatt hetente cseréltük a kiállítási anyagot, minden hét végén egy teherautóval hazahoztam a Belgrád rakpartra a képeket, és újakat vittem Csepelre. Júlia gyakorlatias eszével, a művészet dolgaiban eredeti, független gondolkodásával, tévedhetetlen döntéseivel, derűs energiáival szilárd kapaszkodót jelentett számomra. A látogató, aki esetleg mindhárom képanyagot megnézte, láthatóan egymás mellé szervezett festményeimet, vászondomborításaimat, festett térmodelljeimet olyan teljességgel, amire azután csak öt, illetve tíz év múlva nyílt lehetőség Székesfehérvárott és a budapesti Múcsarnokban.

Szabó Júlia elemző tanulmányt publikált munkáimról a *Művészet* 1973. novemberi számában. Értékkélete arra a ritka képességre támaszkodott, amely egy ma készülő műben biztos szemmel és aggyal észleli és nevezi meg az aktualitás bátorsága mellett a festészet korokon átívelő vonulataihoz való kapcsolódást, a festői alkat sajátos meghatározottságából következő egyedi jellemzőket: egyszóval a mű történeti szerepét szinte a létrejötte órájában.

Bele tudott hatolni a képekbe. Láttam tárlatot vezetni az Akadémia képtárában, amelynek igazgatója volt. És emlékszem, mit írt Júliáról Perneszy Géza annak idején, amikor egy kölni galériában „könnyedén azonosított egy Popovát”, amely kép szerzőségét addig senki nem tudta meghatározni. Azt, hogy bele tudott menni a képekbe, úgy értem, hogy a festmény anyagrétegeibe, pórusaiba, készülésének a rétegek közé temetett szellemi régióiba volt bejárása, amely képességgel a festők közül is kevesen rendelkeznek. Egészen mélyre látott. Önmaga vizsgálódó jelenlétét (bölcserénységgel) szinte kiiktatva, észrevett a festészet világában olyan belső összefüggéseket és kapcsolódásokat, amelyek biztosan rejtve maradnak az erőszakos behatólók rendszerező, netán irányítani is akaró szándékai előtt.

Az utóbbi években újra intenzíven dolgoztunk együtt. 2001-ben, ősszel Rómában közösen rendeztük el újabb képeimet a Palazzo Falconieri gyönyörű termeiben. Olasz–magyar nyelvű katalógust szerkesztett Júlia a kiállításához. Örült ennek a római kalandnak, segített, hogy újra bejárjam festészetem eredetének egyik forrásvidékét, a negyven évvel ezelőtt frissen, műtermekben, galériákban látott, ma múzeumok nagy értékű darabjaiként őrzött képeket, amelyek közvetlen rokonai lettek az enyémekeknek.

pen az jutott eszébe, amire – mint mondta – az írók tanították: „*A művészet nem templom és te nem vagy a művészet papja.*” Ő „mezítlábas művészettörténész”-nek tartotta magát, és a művészek, a művek ügyvédjének. Vasúti kocsiban utazó vándorkiállítást éppúgy rendezett, mint előkelő nemzetközi biennálét; sokat írt és boldogan üldögélt jeles társaságok egyszerre emelkedett és bohém atmoszférájában, hogy rakoncátlan, de halk megjegyzéseivel aláfesse/aláássa a hangulatot.

Antihős volt. Munkaszolgálatos emlékeit, „félárbocos” szilenciumait, nagy hatalmú feljebbvalóit vagy a nehéz idők kultúrpolitikai terepén ügyeskedve lavírozó kollégáit csak ritkán emlegette, csak afféle futó és lényegtelen széljegyzetekként, amelyek az élet és a művészet valódi lényegéből semmit sem vonnak le.

Volt. Van. És amíg mi itt szomorkodunk hiányán, Janó fent ül egy felhő szélén, elegánsan, de mezítláb, és lehajtott fejjel, mosolyogva fityiszt mutat nekünk.

Kovalovszky Márta

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma,

a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és a Szerencsejáték Rt.
támogatásával jelenik meg

A közelmúlt nagy közös munkája a MEO Kortárs Művészeti Gyűjteményben és a Ludwig Múzeumban egymást követően megrendezett két, egymástól eltérő tartalmú és felépítésű gyűjteményes kiállításom megtervezése, anyagának válogatása és rendezése volt. Júlia tudta, hogy két képnek mi köze van vagy lehet egymáshoz, máig rejtély, milyen szálakat, belső útvesztőket ismert, amelyek révén összekapcsolt egymástól távoli műveket. Ezek az észrevételei sokszor felfedezésszámba mentek, de általában érvényesek voltak.

A nagy kiállítások rendezése mindig küzdőtér, ahol nem a közreműködők közül kerül ki a győztes. A műveknek, az életműnek kell megjelennie, saját erejével megmutatkoznia. Ezt csak az segítheti elő, aki tudja, amire egyre kevesebben gondolnak: a Művészet nagyobb nálunk. Nagyobb annál, aki alkotja, és annál, aki bemutatja.

Mára virradó éjjel azt álmodtam, hogy Szabó Júlia kb. hét centiméter hosszú, egyszerű formájú kulcsot visel a homlokán, a bőre alatt, ami szelíden kidomborodik, és különösen súrló fényben jól látható.

Betegsége és halála hírének vétele óta most először tudok éles fájdalom nélkül gondolni rá ébredés után. Szeretetet és hálát érzek iránta.

*Ilona Keserü Ilona
festész*

„MEZÍT LÁBAS MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ”

Frank János, 1925–2004

Életrajza benne van a művészeti lexikonokban, cikkeit, kritikáit sokan olvasták kedvtelve az *Élet és Irodalom* hasábjain, könyveit örömmel fogadta az érintett művész, a szakma és a közönség egyaránt; sok barátja volt, és sokan szerették, szaktekintélynek és mindig udvarias, segítőkész kollégának tartották a muzeológusok, művészettörténészek. Vidéki barátságos beceneve – JANÓ – valahol a tudatunk mélyén felidézte A PÁL UTCAI FIÚK-beli fatelep órét, ez különös, halovány árnyékot rajzolt Frank János alakja köré; valami kis titokzatosság lenge szellője járt körülötte, sejtetve, hogy gunyoros megjegyzésein, tréfás anekdotáin, mintegy mellékesen odavetett észrevételein túl a művészet – és persze az élet – mélységesen komoly dolog számára.

Jómódú budapesti polgárcsaládból származott, és ez egész habitusát meghatározta. Nemcsak elegáns öltözködését és udvarias viselkedését, hanem az élethez, a művészethez való viszonyát is. Fiatal korában jól szabott öltönyt hordott, melyet azután észrevétlenül farmerruhára cserélt; de finom ingei, decens övei és oldaltáskái jelezték, hogy csak mértékkel követi a divatot. Ha vasárnap délelőtt a kisvárosi főutcán sétálva váratlanul térdre borult egy idősödő hölgy láttán, abban egyszerre volt grandezza és ironia: mindkettő az úgynevezett jobb napoknak szólt, az élet bánatosan tünékeny és nevetségesen mulandó természetének. Írásai, műelemzése egy alapos, művelt és felkészült szakember gondolatai és egy széles látókörű, különös érzékenységgel szemlélődő művészettörténész munkái, aki gyakran vont meglepő párhuzamot művek, korok, irányzatok között. De valamennyi munkájában, az általa rendezett kiállításokban is érzékelhető az az öröm, amellyel a gyűjtők, a nemes tárgyak között élő polgárok veszik kezükbe a műtárgyakat. „*Csak írtam róluk, csak néző voltam*” – mondta egy interjúban, így jelölve meg a helyet, ahonnan szemügyre vette a műveket, az életműveket; az író és a néző kettős szerepét példamutató fegyellemmel és életélvező derűvel tudta betölteni. Az iskolában Patkó Károly festőművész volt a rajztanára, később Jeremiás Máriától tanult rajzolni, ezt a tudását kritikusként hasznosította: kis füzetébe rajzolgatva rögzítette benyomásait a kiállításokon.

Hosszú időn keresztül a KÚT (Képzőművészek Új Társasága) békés posztnagybányai festészete állott legközelebb a szívéhez, de érdeklődése Kassák *Munka*-körének avantgárdjától a neoavantgárdig és a XX. század utolsó évtizedeinek fiataljaiig terjedt. Ha akadtak is kedvencei, titokzatos módon elfogulatlan tudott maradni; titka a minőségérzék volt. Ennek révén – és persze történeti érzékenysége révén is – vált az 1960-as évek vé-

gén megújuló magyar textil meg a harcos neoavantgárd törekvések egyik legfontosabb „harcostársává”, noha többnyire „csupán” rokonszenvével, a kiállításokon való személyes megjelenésével, kritikáival, írásaival segítette küzdelmeiket. Mint a Múcsarnok munkatársa, megszámlálhatatlan sok kiállítást rendezett, és korrekt „hivatalnokként” minden művészt (nem csak kedvenceit) – ahogyan mondta – „első osztályú kiszolgálásban részesített”. Írni azonban csak a jókról írt, a valóban kitűnőekről, és csak azt, amit meggyőződése diktált.

1964-től dolgozott az *Élet és Irodalom*nak egészen haláláig, 1974 és 1984 között a *Budapest* című folyóiratnak, illetve 1973–89-ig a *The New Hungarian Quarterlynak*. Írás közben egyszerű szabályokat követett: került a közhelyeket, és világosan fejezte ki magát, talán mert fülébe csengett Vas István figyelmeztetése: „*Aztán ne azon a művészettörténész-madárnyelven írj!*” Kritikái, tanulmányai látszólag laza szövéssűek, csak alaposabb olvasás után látja az ember, milyen gondos és ökonomikus a szerkesztésük. A lazaság látszata a beszédmód eleven dikciójából, az élőbeszéd plasztikus kifejezőerejéből fakadt.

„*A rendezés... hozzátartozik a műhöz*” – nyilatkozta egyszer. Pályája kezdetől híres kiállításrendező volt, kétféleképpen is. Szentendrei éveit (1952–55) szülő zárandokhelyé tette a Ferenczy Múzeumot bemutatóival. Szerényen és alig észrevehető bátorsággal találta meg és végezte el azokat a feladatokat, amelyeket egy egész szakmának kellett volna vállalnia. Amikor 1955-ben a Múcsarnokba került, csak ritkán választhatta meg maga, kinek a műveit rendezze kiállítássá; többnyire „hozott anyagból” kellett dolgoznia. De soha nem érződött kedvetlenség a munkájából, és a végső kép mindig különös és elegáns lett. Senki nem tudta úgy megtalálni a művek helyét az együttesen belül, mint ő; de ezen túl, nemcsak a biztos látás és a megalapozott ítélet vezette, amikor sorba rendezte a festményeket, vagy a tér egy bizonyos pontjára állította a szobrokat. Mindannyiszor megtörtént, hogy adódott egy furcsa hangsúly, egy ügyesen hagyott falfelület vagy szokatlan párosítás, amely hirtelen megzavarta a kiegyensúlyozott összképet. Nem afféle vizuális vicc volt ez, hanem nagyon is komoly figyelmeztetés: Janó a maga szelíd és huncutkásan mosolygó módján korábban nem ismert összefüggésekre, rejtett értékekre mutatott rá. A fiatalabb generációk muzeológusai valamennyien tőle tanultak kiállítást rendezni, még ha nem dolgoztak is a közelében, csupán megértettek valamit az általa teremtett látványok mondanivalójából.

Művészettörténésznek lenni valamikor úri foglalkozásnak számított. Frank János talán az utolsó úriember, sőt úr volt ebben a szakmában. A most megjelent Ottlik-képeskönyvben szereplő 1969-es fotón (egy kiállításmegnyitón készült) az író mellett tökéletes megjelenésű úriemberként áll, kétsoros sötét öltönyében, pici fehér díszszebkendővel a zakó felső zsebében. Szívesen és magától értetődő természetességgel vesz részt a vernisszázs szertartásában – az ilyen szertartások nagyon fontosak voltak neki. Mélázó oldalpillantása azonban azt is elárulja, hogy más is motoszkál a fejében, nem csak az ünnepi percek megilletődött gondolatai. Talán ép-